

שיפרש את הסחום.

ומי יודע, אפשר שמכאן פסיכולוגית, שמר דובנוב בעצמו לא עמד עליה כל צרכו, נרמה לו לכתוב את דבריו, אפשר שמר דובנוב מתרחק על-פי הכרח פנימי, אם כי שלא מדעת ומדבריה ברורה, מלנוע במקום הפצע הזה, אפשר שבמעמקי לבו הוסס הפפק, שמא צדקו, שוללי הגלית ולא זו הדרך ליצור מכון תרבותי עליון לאומה: אפשר שחשש שמיר לוחש לו בסתרי רלב, שמא עתידה האוניברסיטה המערבית להצדיק את תקומתה של מר פרס וחבריו ולא את תקותו הוא.

ואמנם תקותו של מר פרס יש לה על מי לסמוך, אותם מסמורדנטינו שבמערב, שקדמי בכרכה ובשמחה את ההצעה בדבר האוניברסיטה המערבית, לא הניחו מקום כלל לספק, מה הן החקיות שהם תולים באוניברסיטה זו, ובעוד שמר פרס וחבריו מיחדים לה, לאוניברסיטה זו, "לכל-הפחות שם יהודי" — באו הם והעידו ערות ברורה — מוכיחותיהם של אנשים צעירים היא זו, שאינם מצויים על הזהירות ועל לשון דיפלומטיה, כי נושאים הם עין לאוניברסיטה רוסית ולמרכיב חדש לתרבות רוסית (עי' להלן בפרק, בעתונים ובחיים).

כדאי, אפוא, שמר דובנוב, העסקן והפובליציסט העמקן וישר-הלב, לא יוסיף עוד להשתמש מ, לננוע במקום הפצע, אלא יכרר לעצמו ולנו, מי ייצר לנו את המרכז הרוחני: צעירי ישראל, המתחמים על בית פירנוב והרצן, והשואפים להגדיל את כבוד רוסיה ותרבותה באירופה? או שמא אותם הצעירים המרובים, שיכנסו מאונם לאוניברסיטה זו, כשם שנכנסים מאונם ברוסיה לגימנסיות פרטיות המיוחדות ליהודים, ולא יחדלו מלקנאות בחכריהם המאושרים, שזכו לפרוץ את חומות הניטוי ולהיות סמוכים על השלחן העשיר של עם הארץ? או כלום אוניברסיטה מיוחדת ליהודים, שתהיה לא מרכז ליצירה עברית חפשית בסביבה עברית, כלשון עברית ומתוך הודאת לב ומשאת-נפש עברית, אלא העתקה פחות או יותר נאמנה מאוניברסיטותיהם של השכנים, לא תהיה, גיטוי-רוחני חדש? כלום עשויה אוניברסיטה-העתקה כזו לגדל את כבודנו בעיני בעלי "המקור" ולחזק את השפעתנו התרבותית בעולם? שמא דוקא אוניברסיטה עברית באותה הארץ האסימטרית הרחוקה, שהיא גם ארץ מולדתה של האומה, — אוניברסיטה, שאמנם, ראשיתה מצער יהיה" אבל על-כליפנים לא תהא העתקה פשוטה משל אחרים — תתן קצת כבוד לישראל וקצת תוקף וחוזק לתרבותו? שמא ימצאו עוד בקרבנו צעירים למאות ולאלפים, המבקשים תקנה ועליה לניצוצי נשמתם הפזורים לכל רוח, והללו לא ייראו את הדרך הרחוקה, שמר דובנוב מאיים עלינו בה, ואפילו לא את מחלה-הים, אלא יעלו מרצון לאוניברסיטה העברית בירושלים; וצעירי ישראל אלה, אסירי הנענועים לשלמות פנימית ולאמת שכלב, אשר לא ידפקו על פתחי זרים ולא יסגרו את עצמם מאונם בגיטוי חדש, אלא ישבו וילמדו את תורתם בתוך האטמוספירה של החיים הלאומיים החדשים, — יעשו שותפים בני-חורים ביצירתם הלאומית החדשה של עם ויסייעו ליצירת, המרכז הרוחני להאומה הפזורה?

ראוי היה, שמר דובנוב ישאל לעצמו את כל השאלות האלו...

ד"ר הוגו פֶּרְנֶסְאן.

נתן בירנבוים.

הנה לנו יובל חרש אחרי יובלם של אחד-העם ודוד פרישמאן: לנתן בירנבוים (מתתיהו אחר) מלאו חמשים שנה, אמנם סבת החג היא אקראית קצת, השלמת מספר שנים ידוע איננה נותנת לנו את

הרשות להעביר קו תחת מפעלי איש, העומד באמצע התפתחותו, וביחוד לגבי איש שכמו כן הוא — אחר, איש המתהווה ומתפתח מיום ליום, ואמנם אין דעתי להעריך פה את כלל עבודתו של בירנבוים: אינני חפץ לדבר לא על גל ערך מפעליו לצינות, שהוא היה אחד ממיסדיה במערב גם במעשה וגם להלכה, אף לא על הגורמים, שגרמו לו לפנות אחר-כך עורף לצינות ולהעשות משולל הגלית למחיבה בהחלט ובלי פקפוקים. חפץ אנכי רק להראות על מחשבה אחת, שהיא המניע היסודי בכל מפעלו, הקוטב הבולט מתוך כל תליפות שטותיו של אחר, הרעיון הזה מסמן גם כן את התפקיד היותר חשוב של הצינות ואולי גם את הפרובלימה היותר בוערת בזמננו, כשהדור הראשון אשר נולד כבר על ברכי הצינות הולך וכוחר ועלינו להכין לו חיים המתאימים להלך-נפשו...

כבר העיר ברדיצ'בסקי על אותה האמרה, שנאמרה מפי בירנבוים מעל במת הקונגרס הראשון: שיסת החיים (לעכענס-סיסטעם), אז דבר בירנבוים על היהודים המערביים ואמר, שהם עזבו, בצאתם מן הגיטו, שיסת-חיים מסוימת וכידם לא עלתה לרכוש לעצמם שיטה חדשה כהכנסם אל הציביליזציה האירופאית, ועוד כאותו קונגרס נעשתה לו לבירנבוים האמרה הזאת לפרוגרמה: הצינות בתור תנועה תרבותית צריכה לבדור שיטת-חיים, שתהיה גם עברית ותתאים גם לדרישת זמננו. ומתוך הפרוגרמה הזאת הוא בא גם לידי שלילת התרבות של יהודי מזרח-אירופה וגם לידי שלילת המצב התרבותי של יהודי מערב-אירופה. הוא רחה את הראשונה מפני שהיא איננה מתקדמת ואת האחרון מפני שהוא לא-פורד וחפרי-אונים, ואולם, במה שנוגע לראשונים, ליהודי המזרח, נעשה בעל-השובה וככל בעל-השובה הוא מגדוש את הסאה, הוא מפליג בערך הכח החיוני של התרבות הצעירה, שנבראה בשפה היהודית, וכדי לו, שהשפה הזאת תוכל להיות הבסיס למהפכה הגדולה בחיינו הרוחניים: המעבר מתרבות חד-צדדית, דתית, לתרבות אנושית כללית. כרי לו, ישנני ערכין זה יצליח גם בלי יסוד הארץ והאדמה.

אך אם בנידון זה במחוננו חזק עתה כל-כך, עד שהוא מאמין אמונת-אומן שהמהפכה הגדולה כבר נעשתה ואיננו רואה שכל היצירה היהודית יונקת את כחה מן התרבות של העבר הדתי, הנה בנוגע ליהודי המערב הוא נשאר השולל הגדול כמו שהיה, אלא שצדד עור צדד אחר לפנינו בדרך זו, בהכירו, שיש גם בתוך יהודי המזרח קבוצות ידועות, השייכות על פי קלסתרן הרוחני ליהדות המערבית הכללית פוריה, זאת היא האינטליגנציה שנתקרה על שפת העם וקבלה עליה את שפת המדינה. על-ידי זה, שהאינטליגנציה היהודית המזרחית משתמשת בחיי הממשחה והחברה כלשון הרוסית או הפולנית ומקבלת את צורות חייה ואת השכלתה ממקור השפות האלה, התמכרה כולה להשפעת התרבויות הזרות ובטלה את בצונה הלאומי מפני ממשלת היסוד הזר, ואת בטול היש הזה אינם יכולים האינטליגנטים שלנו למלא על ידי הכנסם אל תוך מפלגות לאומיות והעבודה שהם עובדים בהן, כי גדול הכח של ההתכוללות, הגלעית בלי משים ושלא במתכוון על ידי החיים בסביבה רוחנית זרה, מן ההשפעה של הלאמה כדעת ובכונה.

וזה, לפי דעתי, הערך היותר חשוב, שהכנים בירנבוים אל תוך חיינו: בקורת הלאומיות, המערבית, בירנבוים הכיר את המתבולל גם מבעד למסוה הלאומיות, כשעה שהאחרים חשב שההודאה בצינות, השייכות למפלגה מספקת ומבטחת כבר לבעליה חיים לאומיים, לא חדל בירנבוים לדרוש שיסת חיים יהודית.

ודאי מיותר הוא לכאר את המושג המרכזי הזה שבמחשבות בירנבוים, די להכיר על כל עם אחר — אם לא על-ההמונים שלנו — כדי לראות, כאיזה אופן לאומיים הם חיייהם של אלה: הלשון והמשחק

הישרה, שכופה על העם מטרה אחת נבונה כגובה הצ'ימבורס.
(עי' כתביו I. 147).

ומתוך כך נפר על זכות מנהיג, ברדיצ'בסקי אמר פעם:
סבלנות שלילית ומה גם חיוניות לא יצרה היסטוריה ולא תיצור
היסטוריה כל הימים, אפשר להוסיף שגם הבנה יתרה איננה יכולה
ליצור היסטוריה, ההיסטוריה נעשית על ידי בעלי העין האחת
הגדולים; פנטסיה ישרה איננה חסרון, אם היא איננה מסקנת החשבון
הפשט, כי אם פרי האמונה העמוקה. בירנבוים רואה את כל
הצדדים ועל ידי כך הוא נוער להיות לא מנהיג כי אם מורה ומחנך.
ואת תפקידו זה הוא מלא וממלא באמונה.

שלום-עליכם.

זקנים עם נערים*.

ספור ששי.

בבית המלך אחשורוש.

א.

היודעים אתם, במי קנאתי, כשהייתי נער קטן?

במלך אחשורוש.

לא במלך אחשורוש הידוע, אשר מלך מהודו ועד כוש, על
שבע ועשרים ומאה מדינה, מתפנן אני כאן לקפיל החיים עם עטרת
הזהב, זו מצנפת-הנייר, אשר חבש לראשו, ועם שרביט-הזהב, זה
השוט הארוך, אשר הוציא מתוך הממאטא.

וגם במשנה המלך אחשורוש, במרכז היהודי, הוא לוי הסנדלר,
שהיה מסרס קפוטתו ולובשה הפוכה ומדביק ללחייו מן זקן של
פשתן קדוקלל, קנאתי קנאה גדולה.

קנאתי גם בנשי המלכה, הוא מוטיל הנגר עם השמלה
הקצרה, שמלת-אשה, שהיה לובש ממעל לקפוטתו, ועם המספחת
הצהובה, מטפחת-אשה, שהיה קושר לזקנו, כדי שיטעו בז-כני-אדם
ויחשבוהו לנקה... ואסתר המלכה, הוא עוזר סני-השמש עם
הסינר הירוק, הקשור למתניו, כלום לא יפה היה חלקו? והמן הרשע,
הוא יוסי רישדוקנא עם קירית-החרס, הנתונה על ראשו, כלום לא
נעים היה נורלו?

ואולם יותר מכולם קנאתי בפייביל היתום, שהיה לובש על
בגדיו מעיל אדום, מעין כתונת-פסים, מתחפש בדמות יוסף הצדיק
ויוצא עם שאר בני-החבורה לשחק לפני אנשי העיר את המשחק
הנאה, שקראים, מבירת-יוסף, אחיו היו מתנפלים עליו, מפשיטים
אותו את המעיל האדום ומשליכים אותו אל הכור; ויוסף הצדיק,
הוא פייביל היתום, היה כורע על כרכיו, משלכ את ידיו זו לזו,
משביע את החיות הרעות ומבקש רחמים מהן, שלא תהא פניעתן
רעה בו, ובשעת מעשה היה משורר שיר נונה מאד, שדבריו היו
נכנסים אל הלב ונוגעים עד הנפש:

נחשים ועקרבנים,

גדולים ורפים,

אל תפגעו בי!

הירעקם מימיכם,

הספרו אבותיכם

מי אני?

אני יוסף הצדיק,

בזקנו של יצחק,

בן יעקב אבינו!...

(* תרגום י. ד. ברוקביץ).

המשל והפתגם, הישוב, תרבוש וההנאה, החנים והמנהגים — ככל
אלה מתגלה רוח האומה ורק כמצב כזה אפשר לדבר על העם ועל
השייכות לעם, וזאת היא המעוה העיקרית של היהודים הלאומיים
שבמערב, שהם מאמינים באמת, שיכולים הם לרכוש את המערב
בעד היהדות בכח הפצת דעות מדיניות ידועות ועקרם מפלגתיים.
הם מחליפים את הלאומיות נופה בהוראה כתכנית לאומית, את
הנשמה בנוסחא, את החיים בהלכה. אין הם מבינים, שהמלה לא
יכלה להמיר את צורתם הפנימית, ושהם המתבוללים מתמול שלשום
לא היו לאחרים על ידי זה שנתנו לעצמם שם אחר, לא השם הוא
העיקר, כי אם התוך, מתבוללי ייש בנשמתו יסודות עבריים פועלים,
הוא יותר לאומי מן היהודי הלאומי לפי ההוראה, שאין לו עצם
(יהודי!).

אין צורך להעיר על זה, עד כמה צדק בירנבוים בתוכחותיו
האלה. עורנו יודעים כולנו, עד כמה חסרת תוכן לאומי היתה הציונות
של הרכה מן המערכים, אותם הסטורנציס הציונים, שהאמינו בתומם
כי שירים עברים בניהם בשררם את שירי הסטורנציס הגרמנים,
אלא שבמקום ה"פרקולטי" העמידו את ה"מכבים" וכדומה. הם יהיו
לעדי-עם סמל השמטיות בדבר התשובה אל היהדות, אמנם יודעים
אנחנו, מה קשה הוא לסדר בנלות שיטת חיים עבריים חלוניים
ושסודר כזה בכל היקפי החיים אי-אפשרי הוא כל זמן שאנו נמצאים
בסביבה זרה. בירנבוים עצמו הודה, שאיננו בא לקטרג על
המתבוללים: ההתבוללות איננה בנידה, כי אם עובדה של היותנו
העממית, המתבוללים עומדים באותו המקום שהלירה והמסיבה
העמידו אותם, הם אינם חוטאים, כי אם חיים את חייהם, אבל
דוקא נגד החיים אפשר להלחם רק על ידי החיים ולא על ידי מלים.
וזאת היא הסכנה הנשקפת לנו מן הציונות, שאינה אלא פרוג-
רמטית ולא יותר, המודינית כנגד החיים בנשק של סיסמה, המרגיעה
את הלבבות באמרות, בה בשעה, שגם כנום כל הכחות הממשיים
שלנו איננו מספיק לעמוד בפרץ ולהגן על קיום האומה שסכנה
נשקפת לה.

בנידון זה אי-אפשר להפליג בערך זכויותיו של בירנבוים, אמנם
בספרות העברית נשמעו דברים כאלה גם מפי אחרים, אך בירנבוים
כתב גרמנית ודבריו הגיעו לאוזן אלה, אשר להם היו מכוונים.
הציונים הגרמנים כעסו על כקרתו החריפה, על לגלוגו והתולו-
ונשפעו ממנו, ואם הוטב מצב הדברים כקצת מקצעות — כמובן
עדיין אנו רחוקים משביעת-רצון — מידי נתן בירנבוים היתה זאת
לנו ברובה.

תביעת שיטת-חיים עברית היא אחת התביעות המעטות שתכע
בירנבוים, דבריו על המתבוללים, שהכאנו למעלה -- הם אינם
חוטאים, הם חיים את חייהם -- אופיים הם לתאור דמותו הרוחנית
של בירנבוים, הוא מבין הכל ועל כן, הוא סולח לכל, הוא נכנע
לפני העובדה, הממשיות היא בעדו סוף כל דמעות (*). בנידון זה
מענין הוא להשוות את בירנבוים עם אחד-העם, את "אחר" עם
ה"אחר", שניהם רואים מה מסוכנה היא הממשיות, שהיא מסקנת
כחות רבים ושונים, אבל אחד-העם דורש דוקא מפני זה, שכל כח
ימלא את תפקידו הוא בכל חד-צדדיותו מבלי לעשות פשרות לכחות
האחרים, לא כן בירנבוים. בראותו, שהעתיד הוא שורת עובדות
מרככות המותנות ע"י תנאים רבים ושונים, הוא מותר לבטח לה
על זה, להורות דרך אחת, ולא עוד, אלא שהוא מלגלג על הפנטסיה

1) Nathan Birnbaum: Ausgewählte Schriften zur jüdischen Frage. I. Bd. S. 237.

2) „Einige Bemerkungen über Assimilation“, ibid I. 130.

3) Cf. Leo Herrmann: Nathan Birnbaum, sein Werk und seine Wandlung. Berlin, jüdischer Verlag 1914. S. 10 ff.